

DEVELOPMENT OF THE KEY COMPETENCES AT PRIMARY SCHOOL THROUGH TEACHING OF BULGARIAN LANGUAGE

Maya Sotirova

South-West University „Neofit Rilski“ – Blagoevgrad, Bulgaria mayasotirova@swu.bg

Abstract: Ten years after the introduction of a European framework of the key competences for lifelong learning (2017) the national policies for orientation of school systems to achievement of key competencies are still not enough effective. National strategy for lifelong learning has been accepted in Bulgaria not until the 2014. It is in response not only to the European requirements but to the public expectations above all for quality education with a view to acquiring of the key competencies that are necessary for personal fulfilment, social inclusion and active citizenship in new knowledge-based society.

Modernisation of the educational content is one of the planned activity for orientation of the educational process to development and acquisition of the key competencies. The new educational programmes for primary school are a part of the efforts to the creation of sustainable system in this respect, because the key competences as a combination of knowledge, skills and attitudes should be acquired at the end of compulsory schooling. The sustainability of this system depends from teaching strategies as well, because the key competences are all overlapping and work together and emphasize on critical thinking, creativity, initiative, problem solving and decision making. This approach shifts the focus to outcomes of the learning process: what a learner knows, understands and is able to do.

The present study discusses the competence orientation of education in primary school in the context of new educational paradigm, that bind acquisition of the key competences with achievement of the basic level of functional literacy. The interconnection between acquisition of the key competences and the objective competences of the Bulgarian language education in primary school (linguistic, literary, communicative and socio-cultural) is discussed as well. Some pedagogical strategies for their integrated development are proposed.

Keywords: competency approach, key competences, objective competences, Bulgarian language education, primary school

ФОРМИРАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ ЧРЕЗ ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Мая Сотирова

Югозападен университет “Неофит Рилски” - Благоевград, Република България
mayasotirova@swu.bg

Резюме: Десет години след въвеждането на Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот (2007 г.) все още националните политики за ориентиране на системата на училищното образование към постигане на ключовите компетентности са недостатъчно ефективни. В България едва през 2014 година е приета Национална стратегия за учене през целия живот. Тя е стремеж да се даде отговор не само на европейските, но преди всичко на обществените очаквания за качествено образование с оглед овладяването на ключовите компетентности, необходими за удовлетворителна личностна и социална реализация в бъдещото общество, основано на знанието.

Осъвременяването на учебното съдържание е една от планираните дейности по ориентирането на процеса на обучение към развиване и овладяване на ключовите компетентности. Новите учебни програми за началните класове са част от усилията по създаване на устойчива система в това отношение, тъй като ключовите компетентности като комплекс от взаимосвързани знания, умения и отношения трябва да бъдат придобити в края на задължителното училищно обучение на учениците. Устойчивостта на тази система зависи също така и от конкретните методически стратегии, които ще се реализират, тъй като ключовите компетентности са взаимосвързани, проявяват се комплексно и извеждат на преден план критическото мислене, творчеството, инициативността, уменията за решаване на проблеми, вземане на решения и т.н. При този подход фокусът е върху резултатите от обучението, т.е. какво ученикът знае, разбира и може да прави.

В статията компетентностната ориентация на обучението в началните класове се разглежда в контекста на новата образователна парадигма, която обвързва овладяването на ключовите компетентности с постигането

на базовото равнище на функционална грамотност на ученика. Дискутира се взаимната обвързаност на ключовите компетентности с предметните компетентности, които се постигат в процеса на обучение по български език в началните класове (лингвистични, литературни, комуникативноречевни и социокултурни) и се предлагат някои конкретни методически стратегии за взаимосвързаното им овладяване.

Ключови думи: компетентностен подход, ключови компетентности, предметни компетентности, обучение по български език, начално училище

ВЪВЕДЕНИЕ

Безспорно компетентностната ориентация на обучението има решаваща роля за модернизирането на образователния процес в началните класове. Въвеждането на компетентностния подход в обучението е адекватен отговор на предизвикателствата на **новата образователна парадигма**, която поставя следните изисквания към езиковото и литературното обучение на учениците в началните класове:

- постигане на *базово равнище на функционална грамотност* на ученика, разбирана като умение за прилагане на придобитите предметни компетентности в различен социален контекст;
- *единно формиране на ключовите компетентности*, които са значими за социалната и личностната реализация на всеки човек;
- изграждане на нов тип педагогическо взаимодействие, на *личноориентиран интерактивен образователен процес* (Това изискване поставя във фокуса учениковата личност в многообразието от характерологични, психофизиологически и културнодетерминирани особености, които могат да се проявяват в процеса на учебно-познавателното взаимодействие, а също и съобразяване с интересите и познавателните стилове на съвременните деца.).

Новата нормативна документация отразява тези изисквания и налага необходимостта от обновяване на образователния модел за успешното ѝ прилагане. В новите учебни програми по Български език и литература за началните класове се откроява разширяването на образователните цели на обучението по български език и литература, а именно:

- формиране и усъвършенстване на *ключовата компетентност, свързана с комуникацията на български език*;
- постигане на *съвременните ключови компетентности*, като се отчитат възрастовите психофизиологически особености на учениците.

В съответствие с това учебните програми конкретизират както предметните компетентности като очаквани резултати от обучението (езикови, литературни, комуникативноречевни и социокултурни), така и дейности и междупредметни връзки за овладяване на ключовите компетентности. По такъв начин **компетентностната ориентация на обучението** се превръща в една от водещите негови характеристики.

СЪЩНОСТ И ПРЕДИМСТВА НА КОМПЕТЕНТОСТНИЯ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В НАЧАЛНИТЕ КЛАСОВЕ

В многообразието от подходи, определящи характера на съвременното езиково обучение, компетентностният подход заема особено място поради неговата комплексност и интегративност. Важността му се определя, на първо място, от комплексния характер на учебния предмет БЕЛ в началните класове, който се изразява в единство на езикови, литературни, комуникативноречевни и социокултурни компетентности. На второ място, компетентностният подход акцентира на резултатите от образованието, като способност да се действа в различни комуникативни ситуации. Същевременно, прилагането на компетентностния подход дава възможност да се отчитат не само знанията и уменията, които се овладяват, но и личностните характеристики на обучаваните, техните нагласи за действие. Т.е. виждаме, че компетентностният подход в значима степен интегрира в себе си и останалите водещи подходи в езиковото и литературното обучение – системен, комуникативноречев, индивидуален и диференциран подход.

Същностна особеност на компетентностния подход, е че осъществяването му води до промяна в цялостната технология на образователния процес.

Какви са **предимствата на компетентностния подход** и какви са техните проекции в езиковото обучение на учениците в началните класове?

Въвеждането на компетентностния подход позволява много **по-успешно йерархиизиране на знанията, уменията и отношенията на вътрешнопредметно и междупредметно равнище**. Осигурява се

възможност за **единно формиране на предметните и останалите ключови компетентности** в общообразователната подготовка на второкласниците.

Компетентностният подход дава възможност за много **по-ефективно формиране и на ключовата предметна комуникативноречева компетентност** на второкласниците като единство на взаимосвързани компетентности: езикова, социолингвистична, дискурсна, стратегийна. Едновременно с това се гарантира взаимосвързката на комуникативноречевата компетентност на ученика с цялостното му развитие и разгръщане на потенциала му за активно учене и личностна самоизява, за активизиране и по-успешно направляване процесите на социална реализация.

Тъй като компетентностният подход е функционален само в рамките на **система от компетентности**, тук ще очертаем най-общо компетентностите, които учениците овладяват в обучението по български език в началните класове. В рамките на предметната ключова компетентност за общуване на български език се формират комуникативноречевата, езиковата и социокултурната компетентност.

- *Комуникативноречевата компетентност*, която дава възможност за адекватен подбор на езикови средства при решаването на различни комуникативни задачи.
- *Езиковата компетентност*, която се свързва със степента на владееене на езиковата норма.
- *Социокултурната компетентност*, която позволява осмислянето на културата като специфична форма на съществуване на човека и на обществото.

Същевременно цел на обучението по български език е и постигането на останалите ключови компетентности, определени в Европейската референтна рамка.

МЕТОДИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА КОМПЕТЕНТНОСТНА ОРИЕНТАЦИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В 1. – 4. КЛАС

Компетентностната ориентация на обучението по български език в началните класове предполага системни, целенасочени и последователни усилия в следните основни направления:

1. **Оптимална комуникативна насоченост** на обучението по български език и подготовка на учениците за реално общуване.

Усвояването на книжовната норма на българския език трябва да е обвързано с разширяване възможностите на всеки ученик за подбор и уместна употреба на изучаваните езикови единици, както и на практическия опит на ученика да прилага придобитите знания и умения в разнообразни речеви ситуации, в ежедневната си речева практика. Ето защо е важно постигането на методическа балансираност на двата типа цели в обучението: информационно-познавателни и комуникативно-практически.

Методически насоки:

- Включването в обучението на **ситуативни упражнения и ролеви игри** (забавна граматика в контекст) дава възможност да се моделират разнообразни речеви ситуации, близки до реалния живот. Учениците се упражняват да общуват успешно в различни условия: с различен адресат, с различни комуникативни намерения и т.н. Практическото използване на изучаваните езикови единици в учебни речеви ситуации стимулира интереса и желанието на второкласниците да изучават българския език.
- Интегрирането на **разнообразни речеви ситуации** съдейства за създаване на развиваща учебна среда, в основата на която стои ученето чрез опит и в опит за уместно използване на езиковите средства в процеса на общуване с другите. Речевите ситуации трябва да бъдат подбрани от сферата на социалните контакти на учениците: участие в диалог, осмисляне ролята на общуващите – говорител и слушател; включване в дискусия за защитаване на мнението си; отправяне на молба, изказване на благодарност, на извинение; изказване и писане на поздравления и благопожелания по различни поводи; използване на речев етикет при обръщения и т.н.

2. **Личностно ориентирано интерактивно образователно взаимодействие и включване на ученика в активно учене.**

В центъра на реализираните методически решения трябва да стоят актуалните потребности и интереси на съвременното дете, като същевременно е необходимо да се дава и възможност за индивидуализация и диференциация на обучението в съответствие с индивидуалните стилове на учене и със специфичния социокултурен фон в класната стая. От решаващо значение е прилагането на иновативни педагогически стратегии, които подпомагат включването на ученика в активно учене, формират умения за самооценяване на постиженията и подпомагат усвояването на стратегии за учене.

Методически насоки:

- Осигуряването на разнообразни дейности, включително и за **групова работа и проектно ориентирано обучение**, насърчава взаимодействието и активизира ученика за изява и постижение. Чрез тях се дава възможност за затвърдяване на новото знание, за конкретизирането му с нови примери, за интегрирането му със знания и умения, усвоени преди това и за прилагането му на практика.
- Включването на **игрови упражнения и форми на работа** в познавателната езикова и речева дейност на учениците активизира предишния им езиков и комуникативноречев опит, създават се позитивни нагласи и максимална активност за работа по усвояване и прилагане на практика на езиковите знания и умения. Игровите процедури (кръстословици, ребуси, четивни загадки, анаграми и др.) като част от организиране на интерактивен образователен процес по български език стимулира разгръщането на потенциала на учениците и улеснява овладяването на абстрактния езиков материал.
- Осигуряването на **подпомагащи ученето процедури** (рубрики, табелки, схеми, съпътстващи ученето герои и т.н.) облекчава учебно-познавателната дейност и същевременно провокира детската активност в изследването на езика.

3. Интегриране на дейностите на вътрешнопредметно и междупредметно равнище

Структурирането на учебното съдържание, системата от методически стратегии и похвати, подборът на текстовете и илюстративният материал трябва да дават възможност за реализирането на дейности и междупредметни връзки, които подпомагат формирането на ключовите компетентности – математическа компетентност, дигитална компетентност, компетентности, свързани със самостоятелно учене и със събиране на информация, социални и граждански компетентности, компетентности, насочени към инициативност и предприемачество, културни компетентности и умения за изразяване чрез творчество, за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

Методически насоки за интегриране на вътрешнопредметно равнище

- **Интегриране на обучението по български език с обучението по създаване на текстове**, което дава възможност за единно, комплексно и взаимосвързано овладяване от учениците на заложените в учебната програма лингвистични и комуникативноречеви компетентности.
- **Постигане на тематично единство** в отделните урочни единици, както и тематично интегриране с модулите в обучението по литература. Текстовият материал и речевите ситуации в учебника и учебните тетрадки по български език, чрез които учениците наблюдават езиковите явления, анализират ги и с опора на натрупания сетивен опит по емпирико-описа телен път стигат до съществените им признаци, а съответно и до прилагане на знанията на практика, тематично са съобразени със сезонния принцип и са свързани с празниците.
- **Осигуряване на комплексни езикови задачи**, които допринасят за формиране на всички страни на предметната комуникативноречева компетентност: езикова, социолингвистична, стратегийна, дискурсна.

Методически насоки за интегриране на междупредметно равнище

- речеви ситуации, свързани с **решаване на реални, практически проблеми**;
- езикови задачи, които изискват **интегриране на знания и умения от различни учебни дисциплини**;
- предлагане на **разнообразен четивен материал** – изречения и текстове с екологична, спортна, здравна тематика.

Посочените методически ориентири не изчерпват разнообразието от възможни методически решения, подходи, стратегии, които биха били полезни за по-ефективното единно овладяване на предметните и на ключовите компетентности. Независимо от това, считам, че която и да е методическа стратегия не би била достатъчно успешна, ако при прилагането ѝ обучението не е изградено на основата на следните две **базисни изисквания**:

1. Максимално използване на натрупания у децата познавателен, емоционален, езиков и речев опит, на готовността и желанието им да споделят, разказват, изследват, да изразяват себе си.

2. Моделиране на разнообразни комуникативноречеви ситуации, които да провокират детската емоционалност и речева изява, и оптимално използване на спонтанно възникващите такива ситуации в ежедневно общуване между учениците, в урочната и извънурочната работа – при решаване на спорове, създаване на екипи, подготовка на празници, тържества и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Новите учебни програми за началните класове ориентират обучението по Български език и литература към формирането у учениците на функционална грамотност, която е решаваща за тяхната успешна личностна и социална реализация в бъдеще. За постигането ѝ обучението трябва да гарантира устойчива система за единно и взаимосвързано овладяване както на предметните, така и на ключовите компетентности. Методическото декомпозиране на заложеното в учебните програми учебно съдържание и реализирането на комплекс от адекватни методически стратегии за постигане на очакваните резултати от обучението имат решаващо значение за ефективността и устойчивостта на тази система.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Здравкова, С., Т. Власева, Р. Влахова, М. Сотирова, К. Бозаджиева, Т. Стоянова, В. Славова. Книга за учителя по Български език и литература за 2. клас. ИК „Анубис“, 2017
- [2] Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 година, София, 2014
- [3] Key Competencies for Lifelong Learning. European Reference Framework (2007). Annex of a Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006, European Communities